

ПРОСВІТНИЦЬКО-ПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ВОЛИНСЬКОГО ПОПЕЧИТЕЛЬСТВА ПРО НАРОДНУ ТВЕРЕЗІСТЬ У КІНЦІ XIX – НА ПОЧАТКУ XX СТОЛІТТЯ

У статті розкривається просвітницько-педагогічна діяльність Волинського Попечительства про народну тверезість у кінці XIX – на початку XX століття, аналізуються основні напрями і форми роботи товариства.

Аспектами морального виховання, як зазначається у Концепції виховання дітей та молоді у національній системі освіти, є "прищеплення й розвиток моральних почуттів, переконань і потреби поводити себе згідно з моральними нормами, що діють в суспільстві. Опанування духовною культурою людства, нації, найближчого соціального оточення. Наслідування кращих моральних зв'язків родини, українського народу, загальнолюдських моральних цінностей", тому що "утвердження принципів загальнолюдської моралі, забезпечення повноцінного розвитку дітей і молоді, охорона й зміцнення їх фізичного, психічного і духовного здоров'я, спонукання вихованців до активної протидії проявам аморальності, бездуховності" веде до зміцнення економічного, культурного, оборонного потенціалу країни [1: 4-6]. Ці ідеї знаходять також підтвердження і в Концепції освіти "рівний-рівному", де одним із основних видів діяльності, спрямованої на "формування системи життєвих принципів здорового способу життя, стимулювання молоді до самостійного й усвідомленого вибору життєвої позиції, формування знань, умінь та навичок здорового способу життя і запобігання негативній поведінці", виступає просвітництво [2: 4].

Історико-педагогічні аспекти вивчення проблеми формування здорового способу життя через просвітницько-педагогічну діяльність громадських організацій і об'єднань розглядалися рядом науковців, серед яких В. Артем'єв, Л. Гайдай, О. Двойнінова, І. Павловський та ін.

У кінці XIX на початку XX століття більшість із вищевикладених проблем намагалися вирішувати Попечительства про народну тверезість, чия діяльність поширилась по всій Російській імперії, у тому числі й на Волині, тому в нашій статті ми здійснили спробу висвітлити просвітницько-педагогічну діяльність Волинського Попечительства про народну тверезість, визначити його внесок у формування здорового способу життя волинян у кінці XIX – на початку XX століття.

Проблеми алкоголізму універсальні й водночас багатогранні, вони не визнають ні національних відмінностей, ні географічних меж; і в Російській імперії кінця XIX – початку XX століття набули масштабів серйозної моральної кризи, що вплинула на життєві показники значної частини суспільства.

На сторінках волинської преси кінця XIX – початку XX століття, зокрема в таких періодичних виданнях, як "Волинь" [3; 4; 5; 6; 7; 8], "Життя Волині" [9; 10], "Волинські народні вісті" [11], ця проблема висвітлювалася досить часто і глибоко, навіть проводилися анкетні опитування серед представників різних соціальних стратів. Автори статей констатували факт інтенсивного поширення дитячого та юнацького алкоголізму, що зумовлював зростання рівня смертності серед молоді та появу негативних змін у системі життєвих цінностей молодих людей. Суспільство через пресу засуджувало "смак трактирного життя", що вів молоде покоління до розбещення, отупіння, зараження різними венеричними хворобами, проституції, сімейних розладів, зростання насильства та злочинності. У зв'язку з цим у кінці XIX – на початку XX століття Міністерством фінансів було вирішено організувати особливі опікунські органи в особі губернських і повітових комітетів та дільничних наглядачів, метою яких було спостереження за правильним продажем алкогольних напоїв [12: 2].

Волинське Попечительство про народну тверезість було засноване в Житомирі в 1896 році. Відповідно до статуту воно розгорнуло роботу по створенню відділів у всіх повітах під егідою повітових комітетів, яких у Волинській губернії цього ж року було відкрито 14 [13: 22]. Метою Попечительства було збереження народного здоров'я та моральності, захист населення від зловживання алкоголем у першу чергу через позитивний приклад своїх членів. Окремо зазначимо, що всі, хто вступав до Попечительства, повинні були відмовитися від вживання та пригосання інших спиртними напоями і активно пропагувати здоровий спосіб життя. Крім того, Попечительство зобов'язувалося організувати бесіди, розповсюджувати знання про шкідливість пияцтва, виявляти порушення "питного збору" та недотримання правил продажу спиртних напоїв, а також збирати кошти для створення народних читалень, чайних, бібліотек, утримання притулків для лікування алкогольної залежності та підтримки закладів і приватних товариств, чия діяльність була спорідненою з діяльністю Попечительства про народну тверезість [14: 1-2].

З 28 грудня 1909 р. до 6 січня 1910 р. в Російській імперії проходив I Всеросійський з'їзд по боротьбі з пияцтвом. Практично усі доповідачі визнавали, що для багатьох робітників, жінок, дітей, учнівської молоді вживання спиртного стало, на жаль, найкращим супутником дозвілля. Делегати констатували також недостатню кількість безалкогольних розваг і традицій, що стало причиною поширення пияцтва та слабого розумового розвитку народних мас. Саме тому створення народних чайних, бібліотек і читалень на з'їзді називали необхідною умовою для поступового викорінення алкоголізму як антиморального явища і страшного соціального лиха [15: 7-11].

Наголосимо, що заходи, які намагалися популяризувати по всій Російській імперії учасники I Всеросійського з'їзду по боротьбі з пияцтвом, на Волині було реалізовано значно раніше. Так, у 1897 році, на

засіданні членів житомирського повітового комітету опікування про народну тверезість було ухвалено "асигнувати 4200 руб. на створення народних чайних і безкоштовних залів для читання" [16: 3]. Слід зазначити, що ця ухвала не залишалась лише декларацією, а стала для членів Попечительства чітким керівництвом до дії.

У 1897 році таких бібліотек уже було 12, а в 1900 – 106 (!) [13: 23]. Відвідував народні чайні-бібліотеки лише простий народ, а саме: майстри, ремісники, солдати, прислуга, учні міських училищ і церковнопарафіяльних шкіл, а також селяни прилеглих до міста сіл [17: 11, 37]. Під час призову на військову службу чайну відвідували також новобранці, де вони мали змогу попиту гарячий чай, поїсти холодні закуски і послухати грамофон [17: 27].

Про інтерес до відвідування цих культурно-освітніх закладів можна судити, перш за все, зі звіту про стан міської безкоштовної народної читальні (табл.1) [18: 147]. Д. Булгаковський у книзі "Очерк деятельности Попечительства о народной трезвости за время их существования" зазначає, що в 1902 році кількість відвідувачів бібліотек-читалень становила 275000 чоловік, а власників абонентів – 33000 чол. [13: 23]. Зокрема, у Коршевській чайній Луцького повіту протягом 1906 року відвідали бібліотеку-читальню 1486 чоловік, а саме: чоловіків – 775, жінок – 34 та дітей – 677 [17: 40].

Таблица 1

Число відвідувачів Житомирської безкоштовної читальні з 2.01 до 23.01 1897 р.

Стать	Віросповідання		Вік				Стан або рід занять					Всього
	Християнин	Єврей	Немолодий	Середній	Юнацький	Підліток	Інтелігент	Міщанин	Чорнороб	Учні в гімназії	Учні з народної школи(міські, училища)	
Чоловік	643	227	14	162	344	350	39	356	145	57	273	870
Жінка	37	28	-	-	1	64	3	2	-	-	60	65
Всього	680	255	14	162	345	414	42	358	145	57	333	935

Членами Попечительства при бібліотеках-читальнях активно проводилися також народні читання. Скажімо, якщо в 1898 році існувало лише три пункти, де відбулося 51 читання, то в 1901 році їх вже діяло 73, де за рік було організовано 954 читання для майже 76000 слухачів [13: 23].

Крім форм власне просвітницької діяльності, члени Волинського Попечительства про народну тверезість займалися організацією дозвілля дітей і дорослих (проводили культурно-просвітницькі ранки, вечори). Окремо варто виділити постановку Попечительством театральних вистав, влаштування співів народних хорів, народних гулянь, танцювальних вечорів. Так, з 1895 по 1909 рр. членами Попечительства було організовано 328 театральних вистав (на яких були присутніми 44000 глядачів), 48 народних хорів та підготовлено 312 народних гулянь і 1738 танцювальних вечорів [13: 22-23]. Зокрема, в 1906 році в аудиторії Луцької народної чайної відбулося: 2 концерти-спектаклі (в середньому по 120 відвідувачів кожен), 4 спектаклі драматичної трупи Феберя (по 80-150 глядачів на кожному), 2 танцювальних вечори (від 50 до 80 присутніх), 2 читання (по 120-150 слухачів) і одна безкоштовна ялинка для 250 бідних дітей [17: 38].

Про позитивний вплив Житомирської безкоштовної читальні зазначав її завідувач, інспектор народного училища М.Коробка. Він стверджував, що заснована громадою міста та підтримувана Комітетом попечительства про народну тверезість народна читальня є установою цілком корисною і навіть вкрай необхідною для значної частини населення. Підтвердженням цього є та обставина, що читальня, функціонуючи з 1 січня 1897 року, з кожним роком розширює свою діяльність. Так, наприклад, в 1897 році в читальні було зареєстровано 11982 вимоги на книги, а в 1898 році кількість замовлень вже зросла до 24041, з яких 12516 замовлень на читання книг у залі та 11525 – на домашнє читання. Тенденція збільшення інтересу населення до читання зберігалася і в наступні роки. У 1899 році до читальні звернулося 24888 читачів, при цьому 10703 книги були прочитані безпосередньо в самому закладі та 14185 було видано для домашнього читання [18: 117]. Привертає увагу той факт, що з року в рік зростала кількість замовлень на книги для домашнього читання.

Зауважимо, що на Волині, окрім діяльності Попечительства про народну тверезість, існує також цікавий досвід церковнопарафіяльних товариств тверезості, котрі засновувались священиками з дозволу єпархіального керівництва. Члени таких товариств при вступі відвідували молитовну службу і давали обітницю утримуватися від вживання спиртних напоїв, особливо у свята, на весіллях, іменинах, хрестинах і под. При цьому вони отримували ікони та духовну літературу, яка мала допомагати новим членам вести здоровий спосіб життя [19: 57].

У результаті просвітницько-педагогічної діяльності Попечительства про народну тверезість у кінці XIX – на початку XX століття на Волині збільшилася кількість бібліотек, читалень, зросла чисельність читачів, які відвідували бібліотеку і брали книги читати додому, зник інтерес народу до алкогольних форм проведення дозвілля. Досить цікавим і перспективним напрямом історико-педагогічного дослідження залишається також висвітлення діяльності церковнопарафіяльних товариств тверезості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Концепція виховання дітей та молоді у національній системі освіти // Інформаційний збірник Міністерства освіти України. – 1996. – №13. – С. 2-15.
2. Концепція освіти "Рівний-рівному" щодо здорового способу життя серед молоді України // Педагогічна газета АПН України. – 2000. – № (78) 12. – С. 4-5.
3. Волян (Житомир). – 1892. – 29 января. – № 19. – С. 1.
4. Волян (Житомир). – 1892. – 10 марта. – № 45. – С. 3.
5. Волян (Житомир). – 1892. – 11 августа. – № 139. – С. 2.
6. Волян (Житомир). – 1892. – 15 октября. – № 182. – С. 2-3.
7. Волян (Житомир). – 1892. – 20 октября. – № 185. – С. 3.
8. Волян (Житомир). – 1896. – 03 сентября. – № 193. – С. 3.
9. Жизнь Волини (Житомир). – 1911. – 10 января. – № 8. – С. 2.
10. Жизнь Волини (Житомир). – 1911. – 15 января. – № 13. – С. 4.
11. Волинские народные известия (Житомир). – 1917. – 06 августа. – № 13. – С. 3-4.
12. Проект учреждения особых попечительств для борьбы с пьянством // Волян (Житомир). – 1893. – 15 декабря. – № 228. – С. 2.
13. Булгаковский Д.Г. Очерк деятельности Попечительств о народной трезвости за время их существования (1895 – 1909). – СПб., 1910. – 238 с.
14. Устав Попечительств о народной трезвости (Высочайше утвержден 20 декабря 1894 года). – Житомир: Волинская губернская типография, 1896. – 9 с.
15. Гайдай Л., Двойнінова О. Перший Всеросійський з'їзд по боротьбі з пияцтвом // Науковий вісник ВДУ. – Луцьк, 1998. – № 1. – С. 7-12.
16. Постановление комитета попечительства о народной трезвости // Волян (Житомир). – 1897. – 11 апреля. – № 81. – С. 3.
17. Отчет о деятельности Волинского попечительства о народной трезвости за 1906 год. – Житомир, 1908. – 111 с.
18. Державний архів Житомирської області – Ф. 62, оп. 1 (доп.), спр. 36. – 151 арк.
19. Борейко О.М. Просвітницько-педагогічна діяльність громадських товариств Волині (др. пол. XIX – поч. XX ст.): Дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01. – Житомир, 2004. – 239 с.

Матеріал надійшов до редакції 28.09.2006 р.

Козловець А.А. Просветительско-педагогическая деятельность Волинского Попечительства о народной трезвости в конце XIX – в начале XX века.

В статье раскрывается просветительско-педагогическая деятельность Волинского Попечительства о народной трезвости в конце XIX - в начале XX века, анализируются основные направления и формы работы общества.

Kozlovets A.A. Pedagogical-educative activity of Volinsk Guarding Board about folk sobriety at the end of the 19th – at the beginning of the 20th century.

The article deals with the problem of Volinsk Guarding Board pedagogical-educative activity about folk sobriety at the end of the 19th – at the beginning of the 20th century. The article analyzes the basic trends and forms of the society work.